

5 Väkivaltarikokset ja alkoholi

Martti Lehti & Reino Sirén

Väkivaltarikollisuus ja alkoholi liittyvät läheisesti toisiinsa. Pääosa pahoinpitelyrikoksiin ja henkirikoksiin syyllistyvistä tekee tekonsa alkoholin vaikutuksen alaisena ja rikokset tehdään usein alkoholin nauttimistilanteissa. Seuraavassa tarkastellaan alkoholin tai muiden päihteiden vaikutuksen alaisena olleiden määrää ja osuutta väkivaltarikoksissa.

Seuraavat erittelyt perustuvat poliisitilaston ja henkirikostietokannan¹ tietoihin siitä, kuinka moni selvitettyyn rikokseen syylliseksi epäilty oli tekohetkellä alkoholin tai muun päihteen vaikutuksen alaisena. Muu päihde viittaa huumeisiin ja lääkkeisiin. Muun päihteen vaikutuksen alaisina olleet sisältävät myös tekijät, jotka olivat tekohetkellä sekä alkoholin että muun päihteen vaikutuksen alaisina. Ilmaisun selkeyden vuoksi käytämme tilastokategoriasta ”muu päihde” myös lyhyttä ilmausta ”huume”.

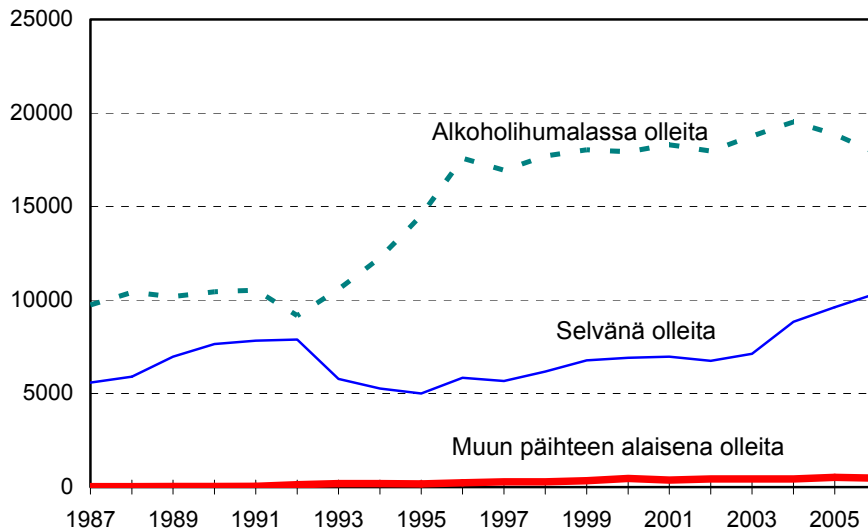
Havaintoja arvioitaessa on syytä muistaa, että vuosittain syylliseksi epäiltyjen joukko ei koostu eri henkilöistä, vaan samat henkilöt voivat useita rikoksia tekemällä esiintyä useita kertoja syylliseksi epäiltynä. Epäiltyjen päihtymystilaa koskevat tiedot nojaavat viime kädessä poliisien kentällä tekemiin havaintoihin.

Tässä esitettäviin tietoihin pätevät myös ne varaukset, jotka koskevat poliisin tietoon tulleen rikollisuuden tilastoja yleensä: teot, jotka eivät tule lainkaan poliisin tietoon, jäävät tarkastelujen ulkopuolelle. Varsinkin lievässä väkivallassa piilorikollisuuden osuus kokonaisrikollisuudesta on suuri. Piilorikollisuustutkimuksen perusteella tiedetään myös, että päihtyneenä tehdyistä väkivallanteoista tulee suurempi osa poliisin tietoon kuin selvänä tehdyistä teoista (Kivivuori 2005b, 44–45). Toisin sanoen: selvänä tehdyssä väkivallassa piilorikollisuus on suurempaa kuin päihtyneenä tehdyssä väkivallassa. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisitilaston alkoholitiedot todennäköisesti jonkin verran liioittelevat alkoholin osuutta ainakin lievässä väkivallassa.

¹ Henkirikostietokanta on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäasiainministeriön poliisiosaston vuonna 2002 perustama kuolemaan johtaneen väkivallan seurantajärjestelmä, ks. www.om.fi/optula/31375.htm.

Päihtyneenä tehdyt väkivaltarikokset 1987–2006

Pahoinpitelyrikokset. Alkoholihumalassa tekohetkellä olleiden pahoinpitelyrikoksesta epäiltyjen määrä kasvoi voimakkaasti vuosina 1993–1996, jonka jälkeen tilanne vakiintui uudelle tasolle. Humalassa olleiden epäiltyjen määrä lähes kaksinkertaistui. Muun päihteen vaikutuksen alaisena olleiden tekijöiden määrä on pysynyt alhaisena.

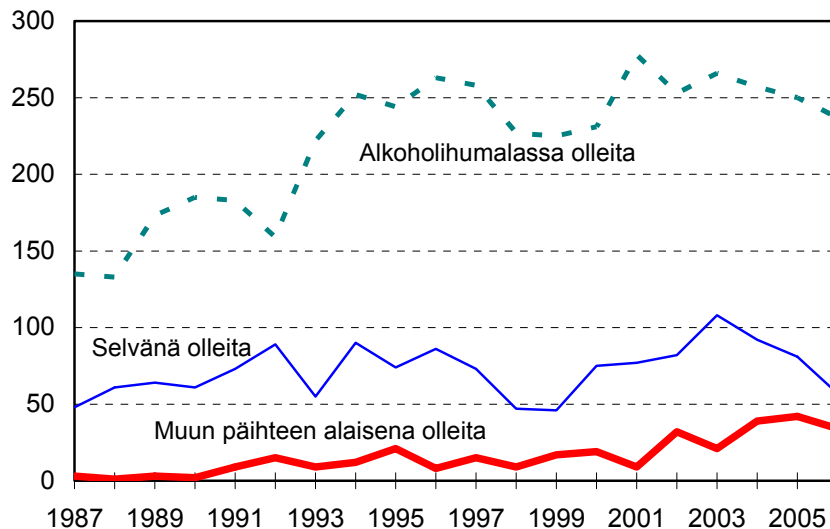
Kuvio 103 Päihteet pahoinpitelyrikosten tekoilanteissa: selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt 1987–2006

Vuosien 1994–1996 kehitykseen ei liittynyt vastaavaa kasvua alkoholin tilastoidussa kokonaiskulutuksessa, joka pysyi suhteellisen vakaana. Sen sijaan tilastoimaton alkoholin kulutus nousi verraten voimakkaasti. Muutos johtui lähinnä Virosta ja Venäjältä tuodun ns. turistialkoholin kulutuksen kolminkertaistumisesta (Päihdetilastollinen vuosikirja 1998). Tilastoimattoman alkoholin kulutuksen määrän ja luonteen vaikutusta pahoinpitelyrikollisuuteen ei ole tässä mahdollista tarkemmin arvioida. Todettakoon kuitenkin, että alkoholin vaikutuksen alaisena olleiden epäiltyjen määrä nousi ajankohtana, jolloin tilastoimaton kulutus kasvoi voimakkaasti.

Tilastoidussa pahoinpitelyrikollisuudessa tapahtui mainitulla ajanjaksolla muitakin merkittäviä muutoksia. Esimerkiksi epäiltyjen määrä rikosta kohti nousi olennaisesti (ks. kuvio 26 luvussa II.A.3). Tämä saattoi heijastaa siirtymistä atk-pohjaiseen rikosilmoitusjärjestelmään. Sama tekijä voi osin selittää alkoholin vaikutuksen alaisena olleiden epäiltyjen määrän kasvua tilastoissa. Tieto tekijän päihtymistilasta tulisi tämän tulkinnan mukaan uudessa tietojärjestelmässä rekisteröidyksi kattavammin kuin ennen.

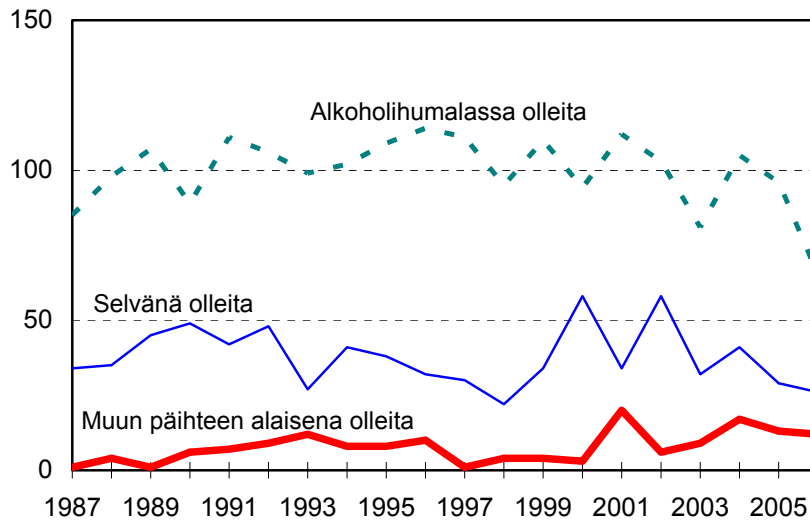
Vuonna 2006 pahoinpitelyrikoksissa alkoholihumalassa olleiden epäiltyjen suhteellinen määrä pysyi edellisvuoteen nähden lähes ennallaan. Alkoholin kulutuksen kasvu ei näiden tietojen valossa ole näkynyt viime vuosina päihtyneiden pahoinpitelijöiden lisääntymisenä eikä pahoinpitelyrikollisuuden kasvu ole ainakaan suoraan ollut yhdistettävissä kulutuksen kasvuun. Osin tätä selittää se, että nimenomaan lievemässä pahoinpitelyrikollisuudessa viime vuosien kasvun taustalla lienee huomattavalta osin kyse ilmoitus- ja ilmitulokynnyksen madaltumisesta ja piilorikollisuuden vähentymisestä etenkin perheväkivallan osalta.

Henkirikoksen yritysten kohdalla kehitys muistuttaa verraten paljon pahoinpitelyrikosten kehitystä: 1993–1994 alkoholihumalassa olleiden epäiltyjen määrä kasvoi selvästi (kuvio 104). Henkirikosten yrityksissä näkyy myös huumeiden tai lääkkeiden vaikutuksen alaisina olleiden määrän kasvua.

Kuvio 104 Päihteet henkirikosten yritysten tekoilanteissa: selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt 1987–2006

Murhat, tapot ja surmat. Kuolemaan johtavissa väkivaltarikoksissa alkoholihumalassa toimineiden syyllisten määrä on pysynyt verraten vakaana 1990-luvun alun jälkeen (kuvio 105). 1990-luvulta alkaen syyllisten joukossa on ollut myös pienekö määrä huumeiden vaikutuksen alaisena olleita.

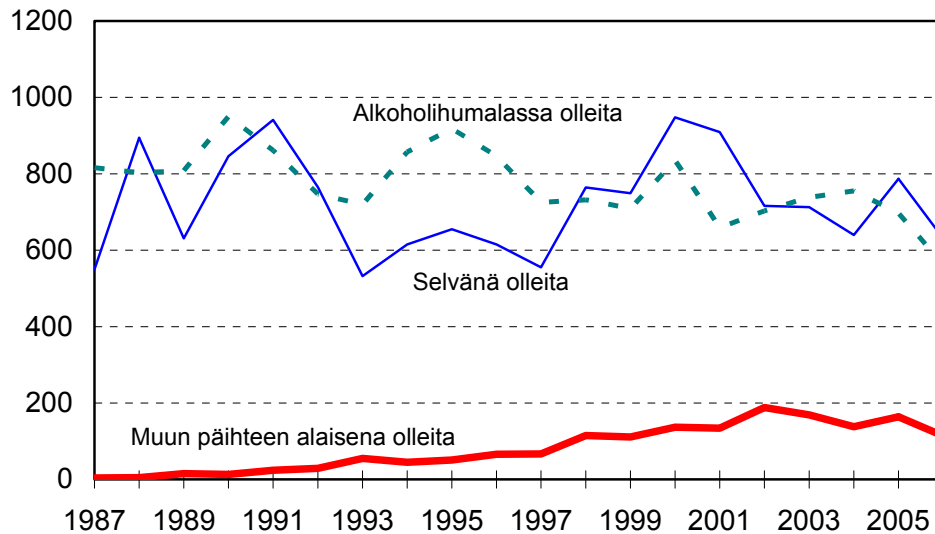

Kuvio 105 Päihteet murhien, tappojen ja surmien tekoilanteissa: selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäilty 1987–2006

Huumeiden tai lääkkeiden vaikutuksen alaisena olleiden henkirikosten tekijöiden absoluuttiset määrät ovat olleet verraten alhaisia. Poikkeuksellisen korkea lukema on vuodelta 2001, jolloin 20 tappoon, murhaan tai surmaan syylliseksi epäiltyä oli muun päihteen vaikutuksen alaisia tekohetkellä. Näistä kuusi kirjattiin Orivedellä. Toiseksi korkein lukema on vuodelta 1993, jolloin 12 epäiltyä oli huumeiden vaikutuksen alaisena, näistä seitsemän Kotkassa. Havainnot osoittavat, että paikallisilla ilmiöillä ja yksittäisillä tapauksilla on lukuihin suuri vaikutus.

Poliisin tilastoinnin mukaan alkoholin vaikutuksen alaisena henkirikoksen tehneiden määrä kasvoi vuonna 2004 sekä määrällisesti että suhteellisesti. Vuonna 2005 epäiltyjen määrä väheni, mutta suhteisuus jatkoi kasvuaan. Vuonna 2006 sekä epäiltyjen määrä että suhteisuus vähenivät edellisvuodesta.

Henkirikosten osalta on ollut saatavissa poliisitilastosta riippumattomia tietoja rikosapuolten päihteiden käytöstä vuodesta 2002 alkaen henkirikostietokannasta. Tietokannan mukaan vuosina 2002–2005 epäillyistä 79 prosenttia oli tekohetkellä alkoholihumalassa, poliisitilasto antaa vastaavaksi osuudeksi 68 prosenttia. Poliisitilaston tiedot ilmoittavat siten ainakin henkirikosten osalta päihtyneiden osuuden syyllisiksi epäillyistä olennaisesti henkirikostietokantaa alhaisempana, tosin ero on supistunut viimeisten kahden vuoden aikana.

Kuvio 106 Päihteet ryöstörikosten tekoilanteissa: selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt 1987–2006

Ryöstörikokset. Alkoholin vaikutuksen alaisena ryöstön tehneiden määrä näyttäisi vähentyneen kahden viime vuosikymmenen aikana (kuvio 106). Selvänä teon tehneiden määrissä näkyy kaksi nousujaksoa: toisaalta 1980- ja 1990-lukujen taite, toisaalta vuodet 1998–2000.

Ryöstörikosten kohdalla muun päihteen vaikutuksen alaisina olleiden määrä on tasaisesti kasvanut, mikä heijastanee niin sanottua toista huumeaaltoa (Hakkarainen & Metso 2001). Huumeriippuvaiselle henkilölle ryöstö on rikoslajina houkutteleva, koska mahdollinen saalis on usein rahaa tai helposti muutettavissa rahaksi (Kinnunen 2001, 18).

Kuitenkin alkoholihumalassa ryöstön tehneiden määrä on edelleen nelinkertainen verrattuna muiden päihteiden alaisena teon tehneiden määrään.

Päihtyneiden osuus syylliseksi epäillyistä 1980–2006

Taulukossa 45 on tarkasteltu sitä, kuinka suuri osa eri väkivaltarikoksiin syylliseksi epäillyistä on tekohetkellä ollut alkoholin tai muiden päihteiden (huumeen tai huumaavan lääkkeen) vaikutuksen alainen. Taulukosta voidaan havaita sama kuin edeltävistä tarkasteluista: alkoholin ja väkivallan yhteys on voimakas. Vain ryöstörikoksissa selvänä teon tehneiden osuus on suurehko. Toisaalta vuosina 2000–2003 alkoholin vaikutuksen alaisena rikoksensa tehneiden osuus syyllisistä on ollut kaikissa tässä tarkastelluissa rikoslajeissa lie-

vässä laskussa. Vuosina 2004–2005 tilanne kääntyi päinvastaiseen suuntaan törkeimmässä väkivallassa, vuonna 2006 alkoholisidonnaisten rikosten osuus sen sijaan jälleen pieneni. Lievemässä pahoinpitelyrikollisuudessa humalasisidonnaisten rikosten osuus on laskenut tasaisesti 1990-luvun lopusta alkaen.

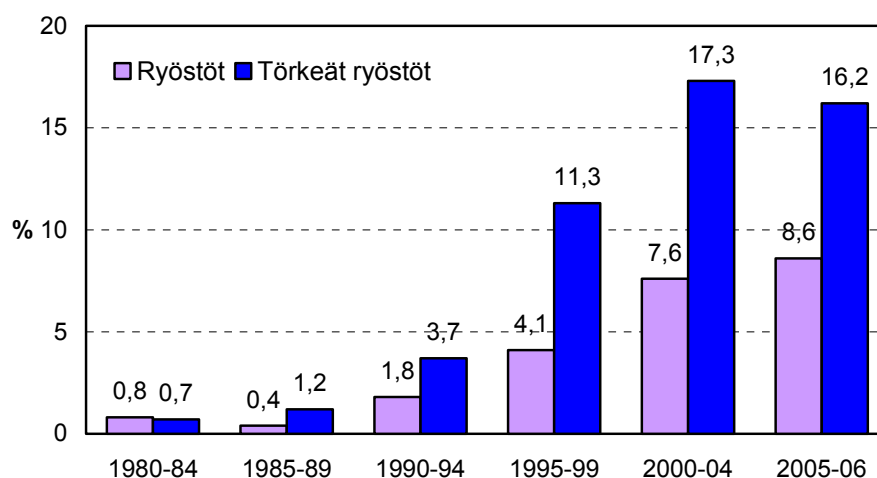
Taulukko 45 Alkoholin ja muun päihteen vaikutuksen alaisina olleita (%) selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyistä, viisivuotisjaksoittain 1980–2006

		1980–1984	1985–1989	1990–1994	1995–1999	2000–2004	2005–2006
Murha, tappo, surma	Alkoholihumala	68 %	69 %	67 %	75 %	65 %	65 %
	Muu päihde	1 %	1 %	6 %	4 %	7 %	11 %
Murhan, tapon tai surman yritykset	Alkoholihumala	70 %	72 %	71 %	78 %	71 %	68 %
	Muu päihde	1 %	1 %	3 %	6 %	7 %	11 %
Pahoinpitelyrikokset	Alkoholihumala	61 %	63 %	60 %	73 %	71 %	63 %
	Muu päihde	0 %	0 %	1 %	1 %	2 %	2 %
Ryöstörikokset	Alkoholihumala	61 %	58 %	52 %	51 %	44 %	41 %
	Muu päihde	1 %	1 %	2 %	5 %	9 %	10 %

Muiden huumaavien aineiden vaikutuksen alaisina rikoksensa tehneiden osuus on kasvanut kaikissa tarkastelluissa tekotyypeissä koko tarkastelujakson.

Ryöstörikosten kohdalla muiden huumeiden vaikutuksen alaisena olleiden osuuden kasvu on ollut selvintä. Kaikista selvitettyistä ryöstörikoksista joka kymmenes on nykyään huumeiden vaikutuksen alaisena tehty (taulukko 45). Erityisen voimakkaana kehitys ilmenee törkeinä ryöstöinä tutkittujen tekojen kohdalla. Niistä noin joka kuudes tehdään nykyään muun päihteen kuin alkoholin vaikutuksen alaisena (kuvio 107).

Helsingissä tehdyissä ryöstörikoksissa kahdeksan prosenttia epäillyistä oli vuosina 2005–2006 huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Törkeissä ryöstöissä osuus oli 20 prosenttia. Huumausaineiden rooli pääkaupungin ryöstörikollisuudessa on edelleenkin muuta maata suurempi nimenomaan törkeissä ryöstöissä, mutta ero on viime vuosina pienentynyt (vrt. kuvio 107).

Kuvio 107 Muun päihteen kuin alkoholin (huumeen) vaikutuksen alaisena tekohekellä olleita, selvitettyihin ryöstörikoksiin syylliseksi epäillyistä 1980–2006, % (sisältää alkoholin ja muun päihteen yhteisvaikutuksen alaisena tehdyt rikokset)

Tulkintaa

Jos jokin käyttäytymismuoto, kuten huumeiden käyttö, yleistyy väestössä, on todennäköistä, että se lisääntyy myös väkivaltarikoksia tekevien ryhmässä. Siksi huumeiden vaikutuksen alaisena oleminen tekohekellä voi yleistyä ilman että väkivallan ja huumeiden käytön välillä olisi välttämättä suoraa kausaalivaikutusta. Lisäksi huumeiden käytön yleistymiseen väkivaltarikosten yhteydessä on varmasti osin vaikuttanut myös se, että poliisit ovat 1990-luvun kuluessa harjaantuneet havaitsemaan aikaisempaa paremmin huumeiden käytön (Kinnunen 2001, 18). Huumeiden tunnistamisessa käytetyt testit ovat niin ikään aikaa myöten tarkentuneet. Huumeiden alaisena rikoksen tehneiden määrän ja osuuden nousu johtuneen siten osin yksin tehostuneesta tarkailusta ja on siten lähinnä näennäistä.

Toisaalta huumeiden käytön yleistymisen 1990-luvun mittaan on voitu todentaa monesta toisistaan riippumattomasta lähteestä yhtäpitävästi. Huumeiden lisääntyvä mukanaolo väkivaltatilanteissa heijastaa siten myös todellista muutosta (eikä ainoastaan kontrollin tiukentumista) ja liittyy muun muassa laittomien huumemarkkinoiden sisäiseen kontrolliin ja konflikteihin sekä – ryöstöjen osalta – huumeiden käytön rahoittamiseen.

Toisaalta alkoholin läsnäolo väkivaltatilanteissa on edelleen monin verroin yleisempää kuin huumeiden. Kysymys alkoholin ja väkivallan välisestä suhteesta muodostaa oman laajan tutkimusalueen, jota ei tässä tilastokatsauksessa

ole mahdollista käydä systemaattisesti läpi. Muutamia seikkoja on kuitenkin syytä tuoda esiin.

Päihtyneinä olleiden väkivaltarikollisten suuri määrä ei välttämättä tarkoita sitä, että päihteiden käytön ja väkivallan välillä valitsisi suora kausaalinen suhde. Vaikka törkeistä väkivaltarikoksista valtaosa tehdään alkoholin vaikutuksen alaisena ja humalatilat rikosten yhteydessä ovat yleensä syviä, rikoksiin eivät syyllisty kaikki humalaiset. Törkeisiin väkivaltarikoksiin syyllistyvien henkilöiden tausta poikkeaa siinä määrin keskivertoväestöstä, ettei heidän väkivaltaisuuttaan ja tekojaan voida selittää yksin alkoholista ja päihtymisestä käsin.

Toisaalta se, että 80 prosenttia henkirikoksista tehdään päihtyneenä, viittaa vahvasti siihen, että humalahakuinen alkoholin käyttö lisää väkivaltaisten konfliktien todennäköisyyttä. Tutkimuksissa on saatu vahvoja viitteitä siitä, että alkoholi vaikuttaa suoraan väkivaltaiseen käyttäytymiseen, joskin vaikutukset eri yksilöillä ja eri kulttuureissa ovat erityyppisiä. Alkoholin ja väkivallan yhdistäviksi psyko-fysiologisiksi mekanismeiksi on arvioitu ainakin seuraavia mekanismeja: alkoholin estoja heikentävää vaikutusta; alkoholin aivoja stimuloivaa ja väkivaltaisia reaktioita vahvistavaa vaikutusta; alkoholin keskittymiskykyä heikentävää vaikutusta; sitä, että alkoholipäihtymys haittaa sosiaalisen vuorovaikutuksen tulkintaa ja voi hidastaa reagointeja johtaen ”väärään osoitteeseen” kohdistuviin väkivaltaisiin toimiin (displaced aggression). On myös esitetty, että eräissä kulttuureissa humalaila tekee väkivaltaisen käyttäytymisen sosiaalisesti hyväksytyksi tai jopa odotetuksi.¹

Humala ei aiheuta väkivaltaisuutta kaikissa ihmisissä, vaan vain suhteellisen pienessä ryhmässä. Eräät aivojen aineenvaihduntaa koskevat tutkimustulokset voivat osin selittää tätä ongelmaa. Vaikuttaisi nimittäin siltä, että miehillä, joilla serotoniinin taso on poikkeuksellisen alhainen, on taipumus sekä impulsiiviseen aggressiivisuuteen erityisesti humalassa että alkoholismiin. Taipumus heijastaa perinnöllistä alttiutta, mutta sen puhkeamiseen näyttäisivät vaikuttavan myös lapsena koetut ja omaksutut väkivaltaiset käyttäytymismallit (Heilig 1996, 8–12). Millaiset alkoholin ja väkivaltarikollisuuden väliset yhteydet ovatkin, on syytä painottaa sitä, että alkoholi ja alkoholin kulutuksen taso on vain yksi monista väkivaltarikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä.

¹ Jotkut kriminologit ovat kritisoineet alkoholin nostamista rikollisuuden suoraksi selittäjäksi ja viitanneet siihen, että jokin kolmas tekijä, kuten esimerkiksi yksilön alhainen itsekontrolli, voi aiheuttaa alkoholin käytön ja rikollisuuden välisen korrelaation (Gottfredson & Hirschi 1990).

Yhteenveto

Alkoholin tai muun päihteen (lähinnä huumeiden) vaikutuksen alaisena väkivaltarikoksen tekohetkellä olleiden määrästä ja osuudesta voidaan todeta seuraavaa:

- Viime vuosina 80 % täytetyistä henkirikoksista ja noin 70 % pahoinpitelyrikoksista on tehty alkoholin vaikutuksen alaisena.
- Henkirikoksista vajaan 10 % ja pahoinpitelyrikoksista noin 2 % tehdään huumeiden tai alkoholin ja psyykelääkkeiden vaikutuksen alaisena.
- Huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehtyjen tekojen määrä ja osuus kaikista tilastoiduista väkivaltarikoksista lisääntyi 1990-luvulla tuntuvasti. Voimakkainta kasvu oli ryöstörikollisuudessa. Kuluvalla vuosikymmenellä kasvu on pysähtynyt.
- Alkoholin läsnäolo väkivaltatilanteissa on edelleen monin verroin yleisempää kuin huumeiden. Tämä koskee myös ryöstörikollisuutta.
- Vuonna 2004 tehdyt alkoholipoliittiset ratkaisut ja niitä seurannut alkoholin kulutuksen kasvu ja kulutusrakenteen muutos eivät toistaiseksi ole näkyneet juurikaan tilastoidun pahoinpitelyrikollisuuden määrässä.
- Henkirikollisuutta alkoholin saatavuuden helpottuminen lisäsi vuonna 2004. Henkirikosten määrän kasvu aiheutui lähes kokonaisuudessaan alkoholitien keskinäisen ryypiskelyväkivallan lisääntymisestä. Sittemmin henkirikollisuuden määrä on kääntynyt laskuun.